

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО БІЛІНГВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК МЕТОДИЧНА ПРОБЛЕМА

Ліна СМІРНОВА (Кіровоград, Україна)

В статті здійснено загальний аналіз проблеми професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів до білінгвального навчання. Визначено основи білінгвальної освіти та умови їхньої реалізації майбутніми фахівцями.

***Ключові слова:** учитель початкових класів, професійна діяльність, білінгвальна компетентність, білінгвальна освіта.*

In the article the problem of training future elementary school teachers for bilingual teaching is analyzed. The bases of bilingual education and terms of their implementation by future specialists are determined.

***Key words:** elementary school teacher, professional activity, bilingual competence, bilingual education.*

Вступ. У найближчі роки перед вітчизняною системою освіти нагальним постає завдання вільного володіння громадянами декількома іноземними мовами, вивчення яких доцільно розпочинати в молодшому віці. Чисельні педагогічно-психологічні та експериментальні дослідження проведені ще у другій половині ХХ століття науковцями різних країн довели, що період початкової школи є найсприятливішим для оволодіння іноземними мовами. Вочевидь, проблема підготовки вчителя початкових класів до білінгвального навчання молодших школярів на сучасному етапі вимагає особливої уваги з боку науковців та методистів.

Основні напрями, вимоги до професійної підготовки вчителя початкових класів нової генерації, професійна підготовка якого постійно розширюється та оновлюється, у предметній галузі зокрема, висвітлюються в Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір [2004], Державному стандарті

початкової загальної освіти [2011], інших нормативних документах МОНМС України, зокрема таких як освітньо-професійна програма вищої освіти та освітньо-кваліфікаційна характеристика майбутнього фахівця початкової школи. Позиціонується розширення межі професійної компетентності вчителів початкової школи. Одним з пріоритетів визначено формування іншомовної комунікативної компетентності вчителів початкової школи у контексті створення білінгвального освітнього середовища.

Отже соціальне замовлення початкової ланки освіти на фахівців з іншомовної освіти та потреба в наукових дослідженнях теорії, методології та практики підготовки вчителя початкових класів до білінгвального навчання в контексті загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти обумовлюють актуальність й доцільність дослідження проблеми.

Концептуальні, теоретичні та практичні засади білінгвізму викладено в наукових доробках бельгійських вчених Х. Б. Бердсмора, Піта Ван де Краена, А. Хоузена та інших. Питанням реалізації імерсійних програм навчання присвячені дослідження американських вчених М. Андерсона, Г. Карін, Н. Роудс та інших.

Питанням професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів завжди приділялася увага. Розроблено теоретико-методологічні засади формування професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи (Л.І. Редькіна, Л.О. Хомич, О.Г. Кучерявий та інші). В розрізі нашого дослідження цікавим є досвід інтегрованого навчання іноземній мові дітей дошкільного та шкільного віку (О.В. Нечипорук, О.В. Бігич, Г.Д. Ткачук, Л.В. Гаделія та інші). Слід виокремити роботи канадських вчених Дж. Кьюмінза, Дж. Лион, а також Дж. Фредеріксона, Г. Фред присвячені культурологічним та педагогічним аспектам білінгвальної освіти. На вітчизняних теренах тенденціям розвитку шкільної іншомовної освіти в країнах-членах Ради Європи та моделям білінгвальної освіти присвячені роботи М.І. Тедеевої, Я. В. Поченюк, А.В. Штифурак.

Поряд з цим слід зазначити, що здійснені дослідження не вичерпують усіх аспектів професійної підготовки вчителя початкових класів у системі безперервної педагогічної освіти, а головне □ не визначають сучасних методологічних засад підготовки до білінгвальної освіти на початковій ланці.

Формулювання мети статті та завдань. Таким чином, мета статті полягає у здійсненні аналізу основ професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів у контексті засад білінгвальної освіти та методичних особливостей такої підготовки. В ході наукових розвідок було поставлене завдання з'ясувати основи та потенційні можливості білінгвальної освіти як системотворчого чинника.

Виклад основного матеріалу статті.

Інтеграційні процеси в суспільстві зумовлюють динаміку соціально-економічного середовища, у якому молода людина має бути спроможна відповідати потребам європейського ринку праці. Забезпечити таку відповідність можливо розпочавши на якісно новому рівні належну підготовку школярів вже на початковій ланці освіти. Необхідно збагачувати можливості для навчання та виховання молодших школярів таким чином, щоб особливий акцент здійснювався на розвиток трансверсальних вмінь і навичок, як, наприклад, уміння спілкуватися та знання мов, уміння мобілізувати знання, вирішувати проблеми, працювати в колективі та розуміти соціальні явища. Отже, нагальною стає необхідність професійної підготовки сучасного вчителя початкових класів, який є фахівцем й з білінгвальної освіти.

Донедавна навчання декільком іноземним мовам в школі не було нормативним. Процес навчання іноземної мови (переважно англійської) у початковій школі розпочинався з другого класу. Підготовку молодших школярів здійснювали, й продовжують наразі, випускники факультетів іноземних мов, які мають кваліфікацію вчителя середніх та старших класів загальноосвітніх шкіл. Проблему складає те, що їхня освітня кваліфікація не відповідає вимогам дидактики й методики початкової освіти та її специфіці.

На підтвердження важливості і складності питання, що розглядаємо, слід пригадати, що практика педагогічних училищ випускати вихователів із правом навчання іноземної мови в 90-ті роки минулого століття не мала успіху через невідповідність державним нормативно-

правовим вимогам до вчителя іноземної мови. На початку ХХІ століття поновлена підготовка вчителів початкової школи зі спеціалізацією іноземна мова не забезпечує необхідну кількість спеціалістів та вимагає суттєвого вдосконалення, про що зазначалося у доповіді міністра на Всеукраїнській нараді з вивчення іноземної мови у дошкільних навчальних закладах і початковій школі, проведеній МОН України [2009].

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України [2011] про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти вивчення іноземної мови відбуватиметься з першого класу в усіх загальноосвітніх закладах, з другою іноземною мовою освітяни зобов'язані ознайомити школярів вже у п'ятому. Нововведений стандарт, покликаний збагачувати можливості для навчання та виховання молодших школярів, ставить на новий рівень проблему професійної підготовки сучасного вчителя молодшої школи загалом та зумовлює, відповідно, вагомість методичних засад білінгвальної освіти.

На основі аналізу та узагальнення наукових джерел і вивчення педагогічної практики професійної підготовки вчителя початкових класів до білінгвального навчання молодших школярів в контексті модернізації вищої педагогічної освіти виявлено низку суперечностей, що потребують розв'язання, а саме: між усвідомленням потреб економічного та соціокультурного характеру впровадити білінгвальне навчання дітей молодшого шкільного віку і реальною неспроможністю системи вищої педагогічної освіти якісно задовольнити такі потреби педагогічними кадрами; між новими концептуальними підходами до перебудови системи початкової освіти і недостатнім рівнем дослідження теоретичних і методичних засад підготовки вчителя початкових класів до реалізації цих підходів; між упровадженням Державного стандарту початкової загальної освіти й обов'язкового вивчення другої іноземної мови та недостатньою професійною підготовкою вчителів початкових класів до білінгвального навчання учнів; між розширенням спектру предметів філологічного циклу на початковій ланці освіти та браком учителів початкових класів, які здатні швидко перепрофілюватися або викладати кілька мов; між формально задекларованим інтенсивним шляхом розвитку мовної освіти з молодшого віку і низькими показниками якості білінгвального навчання майбутніх учителів початкових класів у вищих навчальних закладах; між необхідністю підвищення якості підготовки фахівців до білінгвального навчання молодших школярів та реальним рівнем наукового обґрунтування мети, принципів, змісту, технологій; науково-методичного забезпечення їхньої професійної підготовки; між традиційними підходами у ВНЗ до організації навчання майбутніх учителів початкових класів та необхідністю запровадження основ білінгвальної освіти, що відповідають новітнім парадигмам педагогічної та початкової освіти.

Подолання цих суперечностей потребує комплексного дослідження проблеми підготовки учителя початкових класів до білінгвального навчання молодших школярів, що зумовлює необхідність розробки та обґрунтування теоретичних та методологічних засад такої професійної підготовки. Зокрема, розробки й обґрунтування потребує концепція підготовки та умови її ефективної реалізації у вищих навчальних закладах для забезпечення формування навичок білінгвального навчання та відповідної компетентності вчителя початкової ланки.

Отже, вище згадана концепція має базуватися на положенні про те, що підготовка вчителя початкових класів до білінгвального навчання молодших школярів є соціальною вимогою, проблемою, що обумовлена глобальними інтеграційними процесами, відкритим характером українського суспільства. З'ясування теоретичних і методичних засад підготовки вчителів до такого актуального виду навчання, виконане у відповідності з законодавчими і нормативними документами на основі досягнень педагогічної науки та передового педагогічного досвіду, сприятиме модернізації вітчизняної системи початкової освіти, інтеграції України у Європейський і світовий культурно-освітній простір.

Слід зауважити, що теоретичні висновки мають бути зроблені з позицій збереження надбань національної освіти і педагогічної науки щодо підготовки педагогічних кадрів, урахування найбільш вдалих аспектів європейської педагогічної доктрини підготовки вчителів до білінгвальної освіти, врахування Європейських рекомендацій щодо підготовки вчителів, початкових класів зокрема, до раннього навчання іноземних мов. Згідно тексту рекомендацій, білінгвальна освіта передбачає процес формування особистості, відкритої до

взаємодії з оточуючим світом, завдяки тому, що у процесі навчання іноземну мову розглядають не лише як засіб повсякденної комунікації, але і як інструмент пізнання соціокультурних знань, у результаті чого учні досягають високого інтегративного рівня мовної та предметної компетенції [2].

З огляду на сучасні гуманістичні тенденції в освіті, засади професійної підготовки майбутніх вчителів початкової освіти мають реалізовуватися ними в майбутній професійній діяльності в площині:

- лінгвістичній (формування мовних навичок на основі співвіднесення структурних елементів двох мов (рідної та іноземної), їхньої взаємодії на фонетичному, морфологічному, стилістичному рівнях тощо);

- міждисциплінарній (формування розширеного загальноосвітнього світогляду учнів; ознайомлення та порівняльний аналіз іншомовних культур, обізнаність щодо особливостей культури інших народів та толерантного ставлення до інших національностей, альтернативних поглядів тощо);

- глобалістичній (стимулювання учнів до відкритості; необхідності подальшої самоосвіти та саморозвитку, формування відповідних навичок, що є необхідною умовою становлення особистості у сучасному світі).

Вище зазначені пункти вважаємо основою білінгвальної освіти. В процесі педагогічної підготовки майбутніх фахівців, педпрактики зокрема, мають бути закладені умови реалізації ними в подальшій педагогічній діяльності таких аспектів, як: соціолінгвістичний (навчальний процес спрямовується на знання учнем рідної та іноземної мови таким чином, щоб він міг вільно висловлювати власні думки та розуміти інформацію, що надходить); психологічний (диференціювання граматичних, лексичних та лексико-граматичних одиниць за наявністю чи відсутністю відповідних еквівалентів в рідній та/чи іноземній мові); педагогічний (опрацювання та використання найбільш ефективних методів навчання та оволодіння двома мовами) [1, с. 219].

Отже, учитель початкових класів повинен здійснювати освітню діяльність згідно з основами білінгвальної освіти, сприяти повноцінному, своєчасному розвитку дитини; розвивальна, виховна, освітня та соціокультурна цілі навчання молодших школярів є пріоритетними перед практичною метою. В перспективі це вимагатиме обґрунтування та експериментальної перевірки авторської системи навчання молодших школярів у білінгвальному середовищі.

Провідною метою підготовки майбутнього вчителя початкових класів має стати формування білінгвальної компетентності. Очевидно, що потреби студентів під час формування такої компетентності є унікальними, отже навчання пройде успішно, якщо відповідатиме наступним критеріям:

1. процес навчання має бути націлений на «оволодіння» іноземною мовою, а не на «навчання» іноземній мові. Виокремлення цих термінів складає суть психологічного прийому, оскільки під час «оволодіння» навчальний процес сприймається студентами легше, більш позитивно, як щось природне;

2. підхід до двомовної освіти має полягати у зосередженні навчання від загального до конкретного; від цілого до частини. Саме такий методичний підхід забезпечує формування у студентів таких змістовних контекстів, які в подальшому допомагають опанувати наступні контексти. Такі методики, як Language Experience Activity (LEA) – навчання швидкого читання, що передбачає використання всіх видів мовленнєвої діяльності, Total Physical Response (TPR) – методики повної фізичної реакції та сугестивні методики забезпечують створення змістовного контексту у студентів;

3. використання комплексного підходу до професійної освіти, який забезпечує цілісний, інтегративний та тематичний освітній процес;

4. використання нових освітніх концепцій шляхом їхньої широкої практичної реалізації;

5. використання таких стратегій навчання, як: рецептивної, комунікативної, реконструктивної та еkleктичної як максимальний спосіб досягнути цілей білінгвальної освіти.

Підготовка педагогічних працівників початкової ланки до білінгвального навчання молодших школярів має розглядатися як цілісна, відкрита, динамічна система, що займає відповідне місце у педагогічній освіті, виконує необхідні функції, має власну структуру, мету, зміст, реалізується відповідними технологіями, засобами навчання, контролю, оцінювання.

З'ясування методологічних засад підготовки доцільно здійснювати з урахуванням підходів: системного, що передбачає розгляд підготовки вчителя як освітньої системи, яка характеризується внутрішньою складністю, закономірностями і зв'язками між власними структурними елементами та системами, до яких вона входить, що дасть змогу виявити її місце у системі педагогічної освіти, методами моделювання встановити структуру і характерні особливості; синергетичного, що обумовлює розгляд цієї системи як відкритої, саморозвивальної, саморегулювальної, передбачає врахування у підготовці вчителя сучасних освітніх тенденцій, що допоможе визначити чинники, які визначають потребу підготовки фахівців, виявити і включити у зміст освіти тенденції навчання і викладання у білінгвальному середовищі, реформування педагогічної та початкової освіти; діяльнісного, що передбачає формування особистості вчителя у процесі виконання спеціально організованих і професійно спрямованих видів навчальної діяльності, і уможливить їх відображення у технологіях підготовки; особистісно орієнтованого, покликаного розкрити здібності і природні задатки, допомогти майбутнім учителям усвідомити як власні потреби так і потреби системи початкової освіти, дасть змогу відобразити ці потреби в усіх компонентах професійної підготовки; єдності теорії і практики у пізнанні процесу підготовки педагогічних працівників, що дозволить забезпечити єдність змістової і процесуальної сторін у моделі підготовки вчителя початкових класів та створюваному навчально-методичному комплексу як провідному засобі реалізації білінгвальної освіти.

Визначення теоретичних засад необхідно здійснити на основі психолого-педагогічних теорій розвитку і саморозвитку, професійного становлення особистості майбутнього вчителя, що базуються на сучасних освітніх парадигмах (антропологічній, гуманістичній, гуманітарній, культурологічній), концепціях (неперервної, особисто орієнтованої, інтеркультурної, білінгвальної і плюрилінгвальної мовної освіти), підходах (аксіологічному, акмеологічному, комплексному, компетентністному, кредитно-модульному), що уможливить визначити мету, структуру освітньо-професійної програми, принципи і критерії конструювання програмного змісту білінгвальної, методичної і практичної підготовки; принципи створення навчальних посібників, інших складників НМК; рівні оцінки сформованості як професійної, так і білінгвальної компетентності майбутнього вчителя початкових класів.

Здійснюючи обґрунтування організаційно-методичних умов професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до білінгвального навчання молодших школярів, доцільно враховувати: особливості модульного викладання предметів; застосування сучасних інформаційно-комунікативних технологій; суб'єкт-суб'єктного характеру відносин учасників освітнього процесу; впровадження під час навчальної діяльності системи занять із включенням елементів методики білінгвального навчання молодших школярів; інтеграцію теоретичного, методичного, практичного та полікультурного навчання; забезпечення якісного формування професійної компетентності, білінгвальної зокрема; організацію самостійної роботи студентів на основі НМК; цілісність системи контролю й оцінювання; упровадження педагогічної практики на засадах білінгвального навчання.

Реалізація концепції професійної підготовки вчителя початкових класів до білінгвального навчання молодших школярів потребує відповідного навчально-методичного забезпечення, що враховувало б концептуальні ідеї проблеми, вимоги системної, цілеспрямованої, модульної організації матеріалу.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведений огляд можна дійти висновку, що підготовка вчителя початкових класів до білінгвального навчання молодших школярів набуває ефективності за умов реалізації науково обґрунтованої концепції, в якій білінгвальне навчання розглядається не тільки як важлива умова професійної підготовки фахівця початкової ланки, а й як один з системотворчих чинників даної системи. Це можливо якщо

підготовка здійснюється відповідно до розроблених і обґрунтованих теоретичних та методологічних засад, в яких відображено сучасні освітні парадигми й концепції, зазначено сучасні методичні підходи до проблеми, враховано вітчизняний і зарубіжний досвід полікультурної педагогічної освіти; спрямована на формування білінгвальної компетентності майбутнього вчителя початкових класів (знання, вміння, навички, розвинені особистісні якості та здібності) здатного на професійному рівні створювати білінгвальне середовище та здійснювати відповідне навчання молодших школярів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Cummins J. Language, Power and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire / Jim Cummins. – Cambrian Printers Ltd. – 2004. – 370 p.
2. Conseil de l'Europe (Rada Europy) Un cadre europeen commun de reference pour les langues: apprendre, enseigner, evaluer. Paris: Conseil de l'Europe / Les Editions. Didier. – 2001.
3. Housen A., Pierrard M. Investigations in instructed second language acquisition (Studies on Language Acquisition) / Alex Housen, M. Pierrard . – 2005. – 368 p.
4. Piet Van de Craen. Plurilingualism in multilingual Europe. European Year of Languages, Berlin, 28–30 June 2001. Workshop report Multilingual Education.
5. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.see-educoop.net/education_in/pdf/background_material.htm

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ліна Смірнова – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри лінгводидактики та іноземних мов Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: психологічні аспекти сучасних методик викладання іноземної мови, проблеми білінгвальної освіти.